

«Сейфуллин оқулары-18(2): «XXI ғасыр ғылымы – трансформация дәуірі» Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары = Материалы международной научно-практической конференции «Сейфуллинские чтения – 18(2): «Наука XXI века - эпоха трансформации» - 2022.- Т.1, Ч.III. - Б.216-220.

ЖЕР РЕСУРСТАРЫ МОНИТОРИНГІНІҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕРІНІҢ НЕГІЗДЕРІ

*Шаймерденова А.К., 1 курс докторанты
Шуленбаева Ф.А., ғылыми жетекші, э. г. д., профессор*

*С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті, Нұр-
Сұлтан қ.*

Ғылыми зерттеу тақырыбының өзектілігі ауыл шаруашылығында тиімді өндірісті қолдау, елдің мемлекеттік экономикалық саясатының басым бағыты болып табылады. Агроөнеркәсіптік кешен экономикасының даму деңгейін арттыру және мемлекеттің ауыл шаруашылығы жерлерін ұтымды пайдалануы үшін біздің елімізде бағдарламалар, жобалар және оларды қаржыландыру көлемі үнемі өсіп келеді. Ауыл шаруашылығы өндірісін тиімді басқару үшін қажетті ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлердің құнарлылығының жай - күйі және нақты пайдаланылуы туралы Мемлекеттік ақпараттық ресурсты қалыптастыру инновациялық геоақпараттық технологияларды пайдалану кезінде мониторинг негізінде жүргізіледі. Осыған байланысты, ғылыми зерттеудің мақсаты – жер туралы шынайы ақпарат алу үшін жер ресурстары мониторингінің негізгі инновациялық әдістерін зерттеу.

Қоғамның әл - ауқаты оның таптырмайтын табиғи ресурстарды-жерді пайдалану қабілетіне байланысты. Өндірістің басқа факторларынан айырмашылығы-жер кеңістікте шектеулі, өзгермейді. Жер материалдық байлықтың негізі, табиғи ортаның маңызды құрамдас бөлігі болып табылады; аумақтық, сапалық және сандық гетерогенділікке, қасиеттердің өзгергіштігіне ие.

Жер негізгі өндіріс құралы қызметін атқарады және құнарлығы әртүрлі: табиғи және үнемді ауыл шаруашылығы жерлерінің рөлін атқарады. Еңбек құралы ретінде жер топырақтың сапасымен және өсімдіктердің өнімділігімен, еңбек объектісі ретінде - техникалық, технологиялық және кеңістіктік қасиеттерімен сипатталады, бұл экономиканың барлық салаларындағы кәсіпорындар мен ұйымдарды орналастыру үшін маңызды. Сондықтан, жер проблемаларын зерттеу мәселелері жүйелі және кешенді бақылаулар, мониторинг негізінде жүзеге асырылуы тиіс және де бірыңғай мемлекеттік тәсілді талап етеді [1].

Жер ресурстарын басқарудың мемлекеттік органдары жер мониторингінің инновациялық әдістерін қолданады, оның мақсаты мемлекеттік мәртебе деңгейінде табиғи ресурстардың барлық басқа

мониторингі мен кадастрларының арасында негізгі, байланыстырушы рөл атқару болып табылады. Жер мониторингінің инновациялық әдістері – өзгерістерді дер кезінде анықтау, оларды бағалау, болжау, келеңсіз процестердің салдарын болдырмау және жою үшін жер қорының жай-күйін кешенді бақылау жүйесі.

Жерді ұтымды пайдалануды және жер ресурстарын қорғауды камтамасыз етудің негізгі міндеттері мыналар болып табылады:

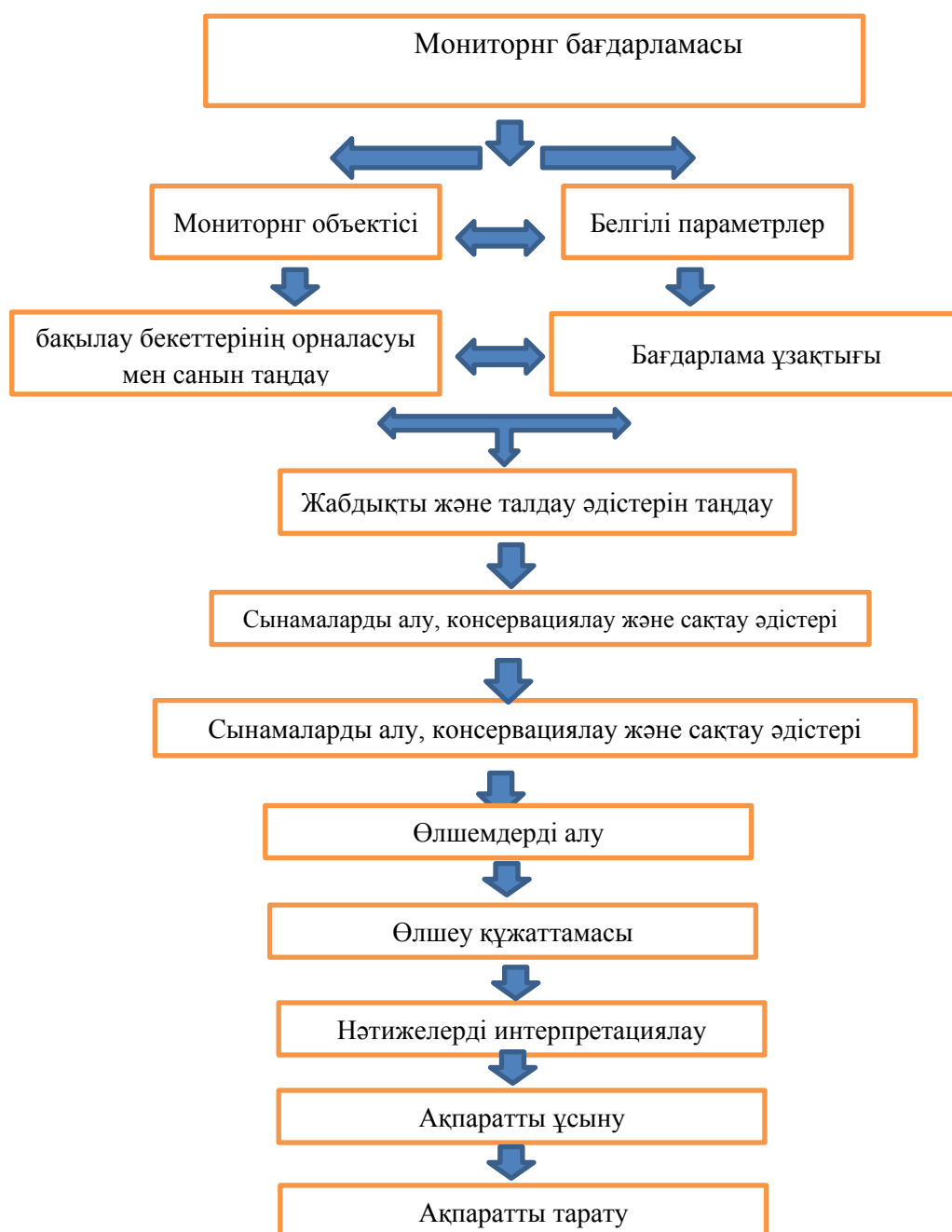
- ауылдық аумақтардың тұрақты дамуын реттеу моделін жетілдіру, жерге орналастыру;
- республиканың барлық деңгейлерінде – облыстық, аудандық, экономикалық;
- ауылдық елді мекендерден жер телімдерін беруге;
- табиғи-климаттық талдау негізінде бәсекеге қабілетті астық өндірісін орналастыру потенциал;
- ауыл шаруашылығы кәсіпорындарының жер пайдалану учаскелерін бөлуді жақсарту;
- ауыл шаруашылығы жерлерін игеруде ландшафтық-экологиялық тәсілді қолданубасқару жобалары;
- жерді оңтайлы пайдалануды қалыптастыру бағыттарын әзірлеу [2].

Мемлекеттік деңгейде жер ресурстарына мониторинг жүргізудің инновациялық әдістерінің міндеттері:

- жер ресурстары мен топырақтың жай-күйін, ластану көздерін және осы көздердің қоршаған ортаға әсерін сипаттайтын сандық және сапалық көрсеткіштерді ұйымдастыру және бақылау;
- топырақ қасиеттерінің нашарлауына, эрозияға, үлкен жылдамдықпен топырақ құнарлылығының төмендеуіне әкелген қолайсыз шаруашылық қызмет нәтижесінде жер ресурстарының, топырақтың, судың сапасын бақылау, мемлекет болжамы;
- жер ресурстарының, топырақтың нақты экологиялық жағдайын бағалау;
- ластанудың жаңа көздерін және оның динамикасын анықтау, қоршаған ортаға әсер ететін жағымсыз процестердің дамуын болжау;
- жер пайдалануда жер ресурстарының нормалары мен ережелерінің, сапа стандарттарының сақталуын тексеру;
- ластануды азайту, залалды болдырмау, болжамды жағдайды бағалау бойынша шараларды болжау;
- жерді тиімді пайдалану, топырақтың ластануын төмендету бойынша іс-шаралар мен ұсыныстарды жоспарлау, жер ресурстарына әсер етуді азайту шараларын әзірлеу;
- мемлекеттік билік органдарына, жергілікті өзін-өзі басқару органдарына, табиғатты қорғау органдарына, заңды және жеке тұлғаларға жер ресурстарының және жалпы қоршаған ортаның жай-күйі туралы ақпаратты уақтылы беру;
- қоршаған ортаны қорғау шараларының тиімділігі, шаралардың орындалуын бақылау;

- жер қорының жағдайындағы өзгерістерді дер кезінде анықтау;
- мемлекеттік жер кадастрын, басқа да табиғи орталардың мониторингін және кадастрларын ақпараттық қамтамасыз ету;
- табиғатты ұтымды пайдалану және жерге орналастыру;
- жерді пайдалану мен қорғауды бақылау.

Мониторингтің инновациялық әдістерінің тиімділігі оны дұрыс ұйымдастыруға, жағдайды алдын ала зерделеуге, болашақта ықтимал әсерлерді талдауға, бірнеше өлшемдерді қолдану арқылы проблемаларды анықтауға байланысты. Мониторинг әдістерінің схемасын әзірлеу мен енгізудің жалпы реттілігі 1-суретте көрсетілген.

1-сурет – Мониторинг жүйесінің негізгі әдістері

Жер қорын зерделеу бойынша министрліктер жүргізген көптеген зерттеулер мен зерттеулердің проблемасы салалық нормативтік-техникалық құжаттарға негізделген нәтижелердің біркелкі болмауы болды. Жер мониторингінің инновациялық әдістерін қолдану негізінде жер ресурстарының жай-күйіне жүйелі кешенді мониторинг жүргізу қажеттілігі туындайды [3].

Мониторингтің инновациялық әдістерін жүргізу кезінде келесі міндеттер шешіледі:

а) жердің жай-күйіндегі өзгерістерді уақтылы анықтау, осы өзгерістерді бағалау, келенсіз процестердің салдарын болдырмау және жою бойынша болжам жасау және ұсыныстар әзірлеу;

б) мемлекеттік жер кадастрын жүргізуді ақпараттық қамтамасыз ету, жердің пайдаланылуы мен қорғалуына мемлекеттік жер бақылауын жүзеге асыру, мемлекеттік жерге орналастыру, сондай-ақ жерге орналастыру саласындағы өзге де функциялар;

в) азаматтарды жердің жай-күйі туралы ақпаратпен қамтамасыз ету.

Бақылаудың мақсаттары мен аумағына қарай инновациялық мониторинг әдістері республикалық, аймақтық және жергілікті деңгейлерге бөлінеді және республикалық, аймақтық және жергілікті бағдарламаларға сәйкес жүзеге асырылады. Бақылау әдістеріне мыналар жатады:

а) мемлекет туралы ақпаратты жинау, оны өңдеу және сақтау;

б) жердің нысаналы мақсаты мен рұқсат етілген пайдалануына қарай пайдаланылуын ұдайы бақылау;

в) табиғи және антропогендік факторлардың әсерін ескере отырып, жердің сапалық жағдайын талдау және бағалау.

Мониторинг кезінде ақпаратты алу келесі әдістердің көмегімен жүзеге асырылады:

а) қашықтықтан зондтау (ғарыш аппараттарынан, ұшақтардан, шағын ұшақтардан және басқа да әуе кемелерінен суретке түсіру және бақылау);

б) тұрақты көпбұрыштар желісі, анықтамалық стационарлық және басқа тораптар, бағдарлар және т.б.;

в) жердегі зерттеулер, бақылаулар және түсірулер (тұтас және таңдамалы);

г) тиісті деректер қорлары.

Қорытынды: Мониторингтің инновациялық әдістерін қолданудың теориясы мен тәжірибесін зерделеу негізінде агроөнеркәсіптік кешен экономикасында ауыл шаруашылығы өндірісін жетілдіру және жерге орналастыруды реттеу мақсатында мыналар қажет:

1. Осы инновациялық бақылау әдістерін қолдану

- жердің жай-күйіндегі өзгерістерді дер кезінде анықтау, осы өзгерістерді бағалау, келенсіз процестердің дамуын болдырмау және олардың зардаптарын жою бойынша болжам және ұсыныстар әзірлеу үшін;

- жер айналымын, жерді ұтымды пайдалануды және оларды қорғауды тиімді қамтамасыз етуге;

- мүдделі тұлғалар мен органдарға жердің жай-күйі мен пайдаланылуы туралы ақпарат беру.

2. Мониторингтің инновациялық әдістерін пайдалану мемлекеттік жер кадастрын, жылжымайтын мүлік кадастрын, жерге орналастыруды, жердің пайдаланылуы мен қорғалуына мемлекеттік жер бақылауын жүргізуді уақтылы және сенімді ақпараттық қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1 Бойко П.Д., Филиппова Т.А. Государственный мониторинг земель и его связь с другими подсистемами государственного экологического мониторинга [Текст] / Бойко П.Д., Филиппова Т.А // Омский научный вестник. - 2013. - № 1 (118). - С.257-260.

2 N.Ozeranskaya, R. Abeldina, G. Kurmanova, Zh. Moldumarova, L. Smun-yova. Agricultural land management in the system of sustainable rural development in the republic of kazakhstan // International Journal of Civil Engineering and Technology (IJCIET) // Volume 9, Issue 13, December 2018, pp. 1500-1513 (Scopus) <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-85059564276&origin=resultslist>

3 Матушкина О.А., Геращенко Л.П. Использование Гео-информационных технологий зондирования земли в мониторинге мелиоративного состояния орошаемых земель [Текст] / Матушкина О.А., Геращенко Л.П. // Вестник Кыргызского национального аграрного университета им.К.И. Скрябина. - 2018. - № 2 (47). - С.262-265.